

สมเด็จพระเจ้าไม่หอบทุกข์

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์

แสดง

พิมพ์ที่ศาลาพระกุศล

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์

ในวันสิ้นพระชนม์ครบรอบ ๑ ปี

วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๒

พลอากาศเอก หยริน หงสกุล
มอบให้ห้องสมุดรัฐสภา

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ

กรมสารนิเทศ ราชวิทยาลัย

บัดนี้ จะถวายวิดิชันนาพระธรรมเทศนา พรรณนา
เรื่อง ความไม่ชอบทุกข์ อันเป็นปัญหาสำคัญของ
ชีวิตทุกชีวิตโดยเฉพาะชีวิตของชาวพุทธ เพื่อฉลอง
ศรัทธาสามัคคีธรรมและส่งเสริมสัมมาปฏิบัติ ตาม
สมควรแก่ทักษิณานุประทาน ซึ่งพุทธศัมาคมแห่งประเทศไทย
ในพระบรมราชูปถัมภ์ เป็นเจ้าภาพบำเพ็ญ
เพื่ออุทิศส่วนกุศลถวายแด่เจ้าพระคุณ สมเด็จพระ
สังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ซึ่งพระองค์ทรง
เป็นตัวอย่างของบุคคลผู้ไม่ชอบทุกข์ และไม่ทิ้งทุกข์
ไว้ให้ใคร ๆ จำต้องชอบ พระองค์ทรงเป็นชาวพุทธ
ที่ถือเป็นแบบฉบับไว้ให้ตายอย่างหายประการ...

การที่พุทธศัมาคมมีศรัทธาสามัคคีธรรม บำเพ็ญ
กุศลถวายครั้น ^{๕๕} ไม่เป็นการชอบทุกข์ โดยเหตุนี้

ว่า ต่มาชิกพุทธศัมาคมทั้งมวด มีศรัทธาประสาธา
 เป็นเอกฉันท์ในองค์สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ในพระโกศ
 อยู่แล้ว ไม่จำจะต้องกล่าวทวงบุญคุณไปในทางที่ว่า
 เมื่อพระองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ เคยมีพระเมตตากรุณา
 ปรานี แก่พุทธศัมาคมด้วยประการต่างๆ เช่นทรง
 อนุญาตให้ใช้ตักของวัดเป็นตักตั้งศัมาคมมานาน ตลอดจน
 ถึงทรงรับตั้งให้ขยายตักให้กว้างขวางออกไป ซึ่ง
 เป็นทำนองว่าทรงอนุญาตให้ใช้ตักเป็นตักประชุมถาวร
 ของพุทธศัมาคมสืบไป...

เรื่องราวที่สมเด็จพระสังฆราชเจ้าพระองค์หนึ่ง ทรง
 อุดดำหะทำให้แก่พุทธศัมาคมที่จับใจที่สุด ก็คือใน
 สมัยที่ทรงชราและมีพระโรคเบียด เบี้ยวพระกายทุพพล-
 ภาพ พระสุรเสียงก็แผ่วเบามาก พวกเราจึงคิดว่า
 ไม่ทรงแข็งแรงเสียเลย การที่พุทธศัมาคมทูลขอพระ
 โยวาทโดยวิธี *เร็คคอร์ด* คือบันทึกเสียง เพื่อนำไป
 ออกทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ในอดีต

ชีวิตสมัยวันวิสาขบูชา น่าจะไม่มีหวัง แต่พระองค์ก็
ทรงแจ้งพระเหตุที่ยี่ ประทานพระโอวาทได้ตามความ
ประสงค์ของพุทธสมาคมอย่างประหลาด ทำให้พวก
เราคาดกันผิดหลายครั้ง การที่เป็นเช่นนี้เหตุอยู่
หลายประการ คือโปรดปรานนายกพุทธสมาคมเป็น
ส่วนพระองค์ โปรดปรานบุคคลที่เป็นสมาชิกพุทธ
สมาคม ตลอดจนทรงโปรดปรานวัตถุประสงค์ของ
พุทธสมาคม ดังที่ทรงประทานสถานที่ประชุมไว้เป็น
สักขี้อยู่...

แต่จะด้วยเหตุผลอย่างไรก็ตาม การที่พุทธ
สมาคมบำเพ็ญกุศลถวายแด่พระองค์ ย่อมเป็นสิ่ง
ที่ชอบทั้งทางฐานะและทางธรรมะ ทางฐานะหมายถึง
ความว่า พระองค์ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระ
สังฆราชเจ้า สกลมหาสังฆปริณายก ซึ่งเป็นประมุข
แห่งพุทธศาสนิกในประเทศไทย พุทธสมาคมโดยฐานะ
ก็เป็นสมาคมชาวพุทธในประเทศไทย โดยฐานะ
อย่างน้อยย่อมมีความสัมพันธ์ เรียกว่ามีความเกี่ยว

ช้องกัน^๕ในทางตำแหน่ง เช่นเดียวกับหัวหน้าครอบครัว^๖ต้นซัพหง คนในครอบครัวก็มา^๗เพ็ญกุศลให้ ใน
 ฐานะ^๘ที่ผู้ต้นซัพหงเป็นหัวหน้าครอบครัว^๙ผู้มา^{๑๐}เพ็ญกุศลนั้น
 ก็มา^{๑๑}เพ็ญในฐานะ^{๑๒}ที่อยู่ในครอบครัว ในฐานะ^{๑๓}เช่นนี้
 ๑๔ เป็นเรื่อง^{๑๕}จำต้อง^{๑๖}ทำ คือ ^{๑๗}ไม่^{๑๘}ทำ^{๑๙}ไม่^{๒๐}ได้ หรือ ^{๒๑}ไม่^{๒๒}ทำ
^{๒๓}ไม่^{๒๔}ดี ไม่^{๒๕}ค่อย^{๒๖}มี^{๒๗}ความ^{๒๘}ประ^{๒๙}สงค์^{๓๐}ที่จะ^{๓๑}ทำ^{๓๒}ก็^{๓๓}ต้อง^{๓๔}ทำ^{๓๕}กัน^{๓๖}ไป
 เพราะ^{๓๗}๓๘ เป็น^{๓๙}ภาวะ^{๔๐}ผล^{๔๑}กัน^{๔๒}อยู่ แม้^{๔๓}ใน^{๔๔}ครอบครัว
 ๔๕ ที่^{๔๖}ไม่^{๔๗}เคย^{๔๘}มี^{๔๙}การ^{๕๐}มา^{๕๑}เพ็ญ^{๕๒}กุศล^{๕๓}อะไร^{๕๔}ที่^{๕๕}บ้าน^{๕๖}เลย แต่^{๕๗}เมื่อ
 ๕๘ ถึง^{๕๙}คราว^{๖๐}ที่^{๖๑}หัวหน้า^{๖๒}ครอบครัว^{๖๓}ต้น^{๖๔}ซัพหง ก็^{๖๕}จำ^{๖๖}ต้อง^{๖๗}จัด
 ๖๘ การ^{๖๙}มา^{๗๐}เพ็ญ^{๗๑}กุศล^{๗๒}จน^{๗๓}ได้ หรือ^{๗๔}ใน^{๗๕}ครอบครัว^{๗๖}ที่^{๗๗}ยาก^{๗๘}จน
 ๗๙ จะ^{๘๐}ยาก^{๘๑}จน^{๘๒}สัก^{๘๓}เพียง^{๘๔}ไร^{๘๕}ก็ตาม เมื่อ^{๘๖}ถึง^{๘๗}คราว^{๘๘}เช่น^{๘๙}นี้^{๙๐}เข้า
 ๙๑ ก็^{๙๒}ต้อง^{๙๓}กระ^{๙๔}เด^{๙๕}อ^{๙๖}ก^{๙๗}กระ^{๙๘}ด^{๙๙}น^{๑๐๐}กระ^{๑๐๑}ต^{๑๐๒}อ^{๑๐๓}ร^{๑๐๔}วัน^{๑๐๕}แ^{๑๐๖}ด^{๑๐๗}ว^{๑๐๘}หา^{๑๐๙}เงิน^{๑๑๐}ทอง
 ๑๑๑ หรือ^{๑๑๒}ไป^{๑๑๓}ก^{๑๑๔}ุ^{๑๑๕}ย^{๑๑๖}ม^{๑๑๗}เงิน^{๑๑๘}ทอง^{๑๑๙}ผู้^{๑๒๐}อื่น^{๑๒๑}มา^{๑๒๒}ทำ^{๑๒๓}บุญ^{๑๒๔}จน^{๑๒๕}ได้ ถ้า^{๑๒๖}เป็น^{๑๒๗}ครอบครัว^{๑๒๘}
 ๑๒๙ ที่^{๑๓๐}เคย^{๑๓๑}มา^{๑๓๒}เพ็ญ^{๑๓๓}กุศล^{๑๓๔}มา^{๑๓๕}จน^{๑๓๖}เป็น^{๑๓๗}ประ^{๑๓๘}เพ^{๑๓๙}ณ^{๑๔๐}ของ^{๑๔๑}บ้าน และ
 ๑๔๒ ฐานะ^{๑๔๓}การ^{๑๔๔}เงิน^{๑๔๕}ค^{๑๔๖}อน^{๑๔๗}ข้าง^{๑๔๘}ดี ก็^{๑๔๙}จะ^{๑๕๐}ถือ^{๑๕๑}เป็น^{๑๕๒}โ^{๑๕๓}ก^{๑๕๔}า^{๑๕๕}ด^{๑๕๖}พิ^{๑๕๗}เศษ
 ๑๕๘ มา^{๑๕๙}เพ็ญ^{๑๖๐}กุศล^{๑๖๑}ให้^{๑๖๒}แก่^{๑๖๓}หัว^{๑๖๔}ห^{๑๖๕}นำ^{๑๖๖}ครั^{๑๖๗}ว^{๑๖๘}ร^{๑๖๙}ของ^{๑๗๐}ตน^{๑๗๑}ด้^{๑๗๒}ว^{๑๗๓}ความ

ภาคภูมิใจ การบำเพ็ญกุศลโดยฐานะเช่น^๕ จะทำ
ด้วยความลำบากยากจนหรือจะทำได้ด้วยความร่ำรวย
ภาคภูมิใจอย่างไรก็ตาม ย่อมถือว่าเป็นการทำที่ชอบ
ด้วยฐานะทุกประการ เพราะความยากลำบากความ
เหน็ดเหนื่อยความ^๕สิ้นเปลือง อันเกิดขึ้นในกรณียะ
อย่าง^๕ เป็นเรื่องที่ตอง^๕พลัดให้^๕เป็นไปตามฐานะ...

คนเรา^๕ไม่ว่า^๕ชั้น^๕ไหน เมื่อเกิดมาในสังคม และ
มีชีวิตอยู่ในสังคม ก็จำเป็นต้องมีฐานะอย่างใดอย่างหนึ่ง
โดยไม่มีทางจะปฏิเสธได้ ถึงไม่มีฐานะเป็นหัวหน้า
ก็มีฐานะเป็นอะไรของ^๕ลงไป เรื่องของฐานะ^๕
บุคคลแต่ละคนหรือกลุ่มชนแต่ละกลุ่มปฏิบัติกันได้
ย่อม^๕เป็นทาง^๕ที่ชอบจะก่อให้เกิดความเหมาะสมความเรียบร้อย
ความดีงามในสังคมมนุษย์ได้ทางหนึ่ง — — —

ถ้อยทางธรรมะ หมายความว่า สมเด็จพระสังฆ-
ราชเจ้าพระองค์^๕ ทรงถึงพร้อมด้วยหลักควรเคารพ
ถึง ๓ ประการ อันเป็นความนิยมในทางพระพุทธศาสนา

ของเรา คือ ชาติวุฒิ เจริญด้วยพระชาติ วยุทวิไล
 เจริญด้วยพระชนมายุ คุณวุฒิไล เจริญด้วยพระคุณ
 สัมบัติ พระองค์ทรงอุปคเป็นเชอพระวงศ์อันเป็นที่
 เเทอดทนของชาวไทยอย่างหนึ่ง พระองค์ทรงมีพระ-
 ชนม์ถึง ๘๖ พรรษา ซึ่งเป็นประเภทอายุยืนมากสำหรับ
 คนไทย และพระองค์ทรงถึงพร้อมด้วยพระคุณสัมบัติ
 ทางสมณะเพศนานาประการ และเป็นเวดายาวนาน
 ตลอดพระชนม์ชีพ ความเจริญแต่จะประการถ้ามีแก่
 บุคคลแต่ละคน ก็ถือว่ามีความสำคัญอยู่แล้ว ถ้า
 บวกความเจริญทั้ง ๓ ประการ เข้าในบุคคลคนเดียว
 ก็มีความสำคัญมาก อันหาได้ยากแค้นยาก คนเกิด
 ในตระกูลสูง คนมีอายุยืน คนมีคุณสัมบัติดี ชื่อว่า
 มีพรพิเศษก็ได้ คำอวยพรต่าง ๆ ก็มีอยู่ในกะบวน
 สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ทรง
 สัมบุรณด้วยความเจริญทั้ง ๓ ประการนั้น — — —
 จริงอยู่ เรื่องชาติเรื่องตระกูล โดยเนื้อแท้ทาง

ธรรมะมิได้ถือว่ามีค่าสำคัญตลอดไป คนต่างชน
 วรรณะอาจจะปรับให้เป็นอย่างเดียวกันได้ ดังที่พระ-
 องค์ทรงปรารภตามพระดำรัส^๕ บิณฑิมาครั้งหนึ่งว่า นก &
 ดี เขี้ยว เหลือง แดง ดำ บินมาจากทิศทั้ง ๔ แล้ว
 พุ่งลงแทบพระบาทของพระองค์ก็กลับกลายเป็นดีขาว
 ไปด้วยกันหมดทั้งต้นหน ย่อมมีความหมายว่า วรรณะ
 & หรือตระกูลทั้ง ๔ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์
 ศูทร เมื่อมาปฏิบัติธรรมะของพระองค์ ก็จะถึงความ
 บริสุทธิ์หรือได้รับผลดีด้วยกันทั้งนั้น เช่นเดียวกับไม้
 ต่างชนิด เมื่อนำมารวมกองไฟแห่งเดียวกันแล้วจุด
 ไฟขึ้นควันแต่ละเปลวย่อมเป็นอย่างเดียวกัน รวมความ
 ว่าชาติตระกูลต้นหน มิใช่สาเหตุของความชั่วหรือความ
 ดี เรามีเหตุกรรมสำหรับชาติบุญหาอย่างนี้ไฉนว่า

บุคคลจะเป็นคนเลวทรามเพราะชาติก็หาไม่

บุคคลจะเป็นคนประเสริฐเพราะชาติก็หาไม่

บุคคลจะเป็นผู้เลวทรามก็เพราะกรรม

บุคคลจะเป็นผู้ประเสริฐก็เพราะกรรม

ชาติตระกูลจึงไม่ใช่ชาติแท้ ส่วนความบริสุทธิหรือ
 คุณงามความดีเป็นชาติแท้ เพราะฉะนั้นคนที่ต่างชน
 วรรณะกัน เมื่อมาปฏิบัติธรรมะของพระพุทธองค์เช่น
 เดียวกัน ก็เท่ากับมาอุบถวัหรือห่อหอดมให้ได้ชาติ
 แท้ คือความบริสุทธิหรือคุณงามความดี แต่บุคคล
 ที่ได้มาอุบถในชาติตระกูลสูงนั้น ทางพระพุทธศาสนามา
 ก็แสดงว่า เป็นผลแห่งกรรมอย่างหนึ่ง คือ ไม่
 กระจ่างถนัด แต่รู้จักประพฤติก่อนน้อม...

เรื่องอายุยืนโดยเนื้อแท้ทางธรรมะก็มีได้ถือเป็น
 หลักสำคัญอะไรนัก พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ในที่หลาย
 แห่งเช่นว่า

คนไม่มีศีล มีจิตไม่ตั้งมั่น อยู่ในโลกอย่าง
 โง่ ๆ มีอายุตั้ง ๑๐๐ ปี ก็สู้คนมีศีลมีจิตตั้ง
 มั่นอยู่ในโลกอย่างเฉลี่ยวนลาด มีอายุวัน
 เดียวไม่ได้

แต่บุคคลที่เกิดมาแต่ชื่อยุณนิน ทางพระพุทธรศาสดา
ก็แสดงว่าเป็นผลแห่งความดีอย่างหนึ่ง คือ เพราะไม่
ฆ่าสัตว์...

ส่วนในเรื่องคุณงามความดีนั้น ไม่จำกัดว่าคน
ในตระกูลไหนหรือคนในวัยไหน. คือคนตระกูลสูง
มีคุณงามความดีก็เรียกว่า คนดี คนตระกูลต่ำมี
คุณงามความดี ก็เรียกว่า คนดี ผู้ใหญ่มีคุณงาม
ความดีก็เรียกว่า คนดี เด็กมีคุณงามความดีก็เรียก
ว่า คนดี ตรงกันข้าม ถ้าคนไม่มีคุณงามความดี
คนนั้น ๆ จะอยู่ในฐานะไหน ๆ ตระกูลสูงหรือมั่งคั่ง
ร่ำรวยหรือยศสูง ก็ไม่มีทางจะยึดถือให้เป็นสง่าได้
อย่างถูกต้อง เพราะทางธรรมไม่รับรองว่า เป็นคนดี
ฐานะ ที่เขากำตั้งให้อาศัยอยู่ในปัจจุบัน เป็นเพียงผล
ของกรรมเก่าหรือกรรมปัจจุบันที่ยังไม่ให้ผลเท่านั้น ผล
กรรมเก่าหมดดั่งกิด กรรมปัจจุบันให้ผลขึ้นมาอีก
เจ้าของกรรมเจ้าของเวรนั้น ก็จะเดือดร้อนเป็นไฟไหม้

เพราะคุณงามความดีเกิดได้เฉพาะสาย บุญนิธิ คือ
การสั่งสมบุญไว้เท่านั้น บุญเป็นรอยจารึกแห่งคุณ
งามความดีผู้ทำบุญยังยงไม่คนคดตาย ก็เหมือนรอย
จารึกบนหิน ผู้ทำบุญไม่ยงยงก็เหมือนรอยจารึกบน
ดิน ผู้ทำบุญโดยมิได้ตั้งใจจริงจึงอะไรก็เหมือนรอย
จารึกบนน้ำ ทางพระพุทธศาสดาถือว่า คนจะมี
คุณงามความดีเพราะประพฤติดี...

คนเราทุกคนที่ได้ยึดศภาพร่างกายมานี้ ดู ๆ ไป
ก็คล้ายกับว่า ได้กระดอบมากคนละใบ แม้จะเป็นกระ
ดอบที่มีศภาพแตกต่างกัน คือทอด้วยใหม่บ้าง ทอ
ด้วยปอบบ้าง หรือเป็นกระดอบเก่าบ้าง กระดอบใหม่
บ้าง อย่างไรก็ตามกระดอบเหล่านี้ ถ้าได้สิ่งใดใครก
เข้าไป มันก็เหม็นแน่ ไม่เหม็นเจดากก็เหม็นเจดากกระ
ดอบแตก ถ้าได้สิ่งที่หอมที่สะอาดเข้าไป ก็จะมีหอม
เป็นแน่ ยิ่งเจดากกระดอบแตกก็ยิ่งจะมีหอมใหญ่ ดังที่
เราจะเห็นได้แล้ว่า เจดากคนคดสันชพง ก็มีผู้สรร-

หาเรื่องมากถ้าวัดดีได้อย่างภาคภูมิใจ การที่คนเรา
มีกระดอบคนละใบนั้น ทุกคนมีสิทธิ์ที่จะใช้กระดอบของ
คนใ้ละอะไรก็ได้ มีพิเศษกว่ากันอยู่เพียงว่า ใครได้
กระดอบคุณภาพดีก็ใช้ได้ทน อาจมีโอกาได้ใช้ไ้มากกว่า
กันเท่านั้นเอง มากทั้งการที่จะใช้ใส่บุญหรือใส่บาป...

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์
ทรงสมบูรณด้วยความเจริญทั้ง ๓ ประการ ทรง
เจริญด้วยพระชาติก็เหมือนว่า ทรงได้กระดอบที่ทอ
ด้วยไหม ทรงเจริญด้วยพระชนมายุ ก็เหมือนว่าทรง
ได้กระดอบที่มีคุณภาพดีใช้ได้ทนทาน ทรงเจริญด้วย
พระคุณสมบัติ ก็เหมือนว่า ได้ทรงใช้กระดอบของ
พระองค์ บรรลุแต่ถึงที่ สะอาด ที่มีคุณค่า และดี
พระองค์จึงทรงเป็นบุคคลที่ควรคารวะ ได้ทั้ง
๓ ประการ และพระคุณสมบัติที่เด่นที่สุด ก็คือพระ-
องค์ได้ทรงนำถ้าวัดดี ประพฤติพระธรรมวินัย
ตลอดพระชนม์ชีพ การเคารพหรือคารวะในพระองค์

จึงเป็นการทำโดยชอบธรรม การที่คนเราทำได้ทำอะไร
 โดยชอบธรรม ย่อมเป็นกรณียะอันสมควรแท้ คน
 เกิดมาร่วมอยู่กับคนอื่น จะพึงปฏิบัติด้วยความประพฤติก
 โดยชอบธรรมอยู่กับคนเดียวไม่ได้ เพราะจะทำให้สังคม
 เขายิ่ง ทั้งตนเองก็ยิ่ง และเข้าสังคมอันชอบธรรม
 ไม่คดโกง ในเรื่องสำนึกศีลธรรมหรือในเรื่องศีลธรรม
 อื่น ๆ นั้น คนเกิดมาในประชาคม ก็ต้องมีสัญญา
 ประชาคมครอบงำตนอยู่ด้วยทุกคน ผู้ใดละเมิดไม่
 ประพฤติเหมือนเขา ถ้าได้เป็นพระอรหันต์เดี๋ยวก็ดัวไป
 ภายั้ยังและยังจะต้องอยู่กับคน ก็ทำให้เข้ากับคนไม่
 ถิ่นิท เรื่องความประพฤติชอบธรรมในสังคม จึงมี
 ความสำคัญไม่ใช่น้อย...

การที่พุทธศาสนาแห่งประทศไทย สามารถรวบรวม
 รวมนักฆิกได้เพียบพร้อมมาเพื่ญูกุศลถวายครงนี้ จึง
 เป็นการชอบทั้งทางฐานะ และทางธรรมะ การทำ
 อะไรครงเดียว แต่ได้ผลหลาย ๆ อย่างนั้น ย่อม

เป็นต้นนิยมกันในหมู่นักปราชญ์ราชบัณฑิต ดังที่มัก
กล่าวกันติดปากว่า กระสุนนัดเดียวได้นกสองตัว แต่
ด้านอนันต์ของออกจะเป็นนักแดงไปสักหน่อย ถ้าเราจะ
ใช้กันในหมู่ชาวพุทธว่า ปฏิบัติครั้งเดียวได้ทั้งอามิษ
บูชาและปฏิบัติบูชา หรือทำครั้งเดียว ได้ทั้งทางฐานะ
และทางธรรมะ ก็ดูจะค่อยรู้สึกว่าจะไม่เป็นด้านอนันต์แดง
หากจะเป็นนักแดงก็เป็นของธรรมะ ไม่เป็นข้อเดื้อหาย
ชาวพุทธโดยทั่วไป หรือโดยเฉพาะสมาธิกพุทธสมาคม
ก็เป็นนักแดงในทางนี้กันอยู่แล้ว...

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์
ทรงมีพระจริยา ที่น่าเคารพบูชา เป็นพิเศษ อยู่อีก อย่าง
หนึ่งคือ ไม่ทรงหอบทุกข์ ทุกข์กองใหญ่ ๆ ที่จะ
กล่าวถึงมีอยู่ ๓ ทุกข์ คือ ทุกข์ทางครองเรือน ทุกข์
ทางเพศครองบรรพชิต ทุกข์ทางครองอารมณ์ ซึ่ง
เป็นทุกข์หนักแต่ละอย่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลก แต่ใครจะ

หอมหรือไม่หอมก็ได้ จะหอมให้มากอย่างบัวหอม
 ฟางก็ได้ จะหอมครึ่ง ๆ กลาง ๆ อย่างครึ่งบัวครึ่งต
 ก็ได้ จะหอมตามควรแบบดังที่ยังมาไม่ถึงก็ไม่ควา ดัง
 มาถึงเฉพาะหน้าก็ไม่ขัดก็ได้ หรือไม่หอมเสี่ยเดียวแบบ
 พระอรหันต์ก็ได้ ส้มเต๋จ ๑ ทรงอุปติมาในราชตระกูล
 กุณโณวงศ์ ซึ่งมีทุกข์ในทางครองเรือนให้หอมเหมือน
 กัน แต่ไม่ทรงหอม ทรงออกบรรพชาเป็นสามเณรตั้ง
 แต่พระชนม์ ๑๕ พรรษา และทรงอุปสมบทเป็นภิกษุ
 ต่อมาตลอดพระชนม์ชีพ ไม่ทรงกลับไปหอมทุกข์ทาง
 ครองเรือน หรือทุกข์ของคฤหัสถ์ ซึ่งคฤหัสถ์นั้นเขาม
 ทุกข์อยู่ ๔ อย่าง คือบางทุกข์ทุกข์ไม่มีต่างคใช้ บางท
 ้ทุกข์เกี่ยวกับการใช้ต่างค มันยุ่ง ๆ อย่างไรก็ไม่รู
 บางทุกข์เกี่ยวกับการเป็นหนี้เป็นสิน เราคิดเขา เขา
 คิดเรา ขำระกันไม่คต้องเสี่ยเดียว บางทุกข์เกี่ยว
 กับหน้าที่การงาน มันผิดพลาด มันไม่ตี หรือมันหมั้น
 ะวางอะไรอยู่ ส้มเต๋จ ๑ มิได้ทรงหอมทุกข์เหล่านี้

ได้ตั้งประการเดียว ทุกข์เหล่านี้แต่ละประการเป็นภาระ
 ยุ่งยาก ยิ่งเป็นคนเซตนาเบาปัญญา ก็ถึงกับหอบไม่
 ไหวอดม้ตายไปก็มี ข้าตัวตายเสียก็มี ถ้าตั้งร้อง
 ทักชกมาก ทักของถึงวัดเข้มขดก็มี ที่ไม่ถึงกับต้อง
 วัดเข้มขด แต่ทักของแฉะกันให้ประหยัด ข้าแถวข้าออก
 ตกเป็นเวรของยุ่งยาก การครองเรือนนั้น แม้จะมี
 ทรัพย์ต้นมรดกสมบัติ ก็จะหา สุขสมบุญ ได้ยาก
 เพราะจะต้องยุ่งอยู่ด้วยการใช้จ่าย การเก็บรักษา จะ
 ต้องมีบัญชีเต็มโต ๆ ทั้งบัญชีเจ้าหนี้ บัญชีลูกหนี้
 บางทีก็มีเรื่องไม่ลงรอยกันในครอบครัวล้มตบ มีเรื่อง
 กระเทือนกับเพื่อนบ้านแฉะ ตกเป็นการชวนให้หอบ
 ทุกข์ทงหน การครองเรือนจึงหนักและยุ่งยากโงก
 อย่างหนึ่ง ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า ทูราวาสา อมรา
 ทุกุขา การครองเรือนยาก...

ต้มเต๋จ ๆ ทรงอุปถัมภ์เป็นภิกษุต่อมา จนถึง
 ต้มยี่เป็นเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร การเป็นเจ้า

อาณาจักรใหญ่ ๆ นั้นเรียกว่า มหาสัมภาร คือมี
 ภาระใหญ่หรือภาระมาก แต่พระองค์ก็ไม่ทรงชอบ
 ภาระนี้ ทรงให้มัครมการวัดดำเนินการ ทรงปรึกษา
 หารืออย่างง่าย ๆ ไม่ทรงหนักเหนื่อย การงานก็ไม่
 ผลิตพาด เพราะหลายคนช่วยกันคิดช่วยกันทำ เมื่อ
 ทรงเป็นเจ้าคณะใหญ่ธรรมยุต ก็ทรงให้มัครมการ
 คณะธรรมยุต เมื่อทรงเป็นสังฆมहाสังฆปริณายก ก็
 มีผู้รับสนองพระบัญชา การปฏิบัติพระธรรมวินัย
 พระองค์ก็ทรงปฏิบัติได้ดีมีพระเกียรติยศปรากฏอยู่ ด
 ก็ไม่ทรงชอบทุกข์ในการครองเพศบรรพชิต การครอง
 เพศบรรพชิตนั้นยากดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า ทุப்புพุช
 การบวชยาก...

ทุกข์ทางครองอารมณ์ เป็นเรื่องยากอย่างยิ่งของ
 มนุษย์ เพราะลักษณะของจิตย่อมดับดับ ดั้พรน
 กวัดแกว่ง รักษายาก ห้ามยาก คนเดียวกันเนื่องจาก
 ครองอารมณ์ไม่ได้ มีเป็นจำนวนมาก อารมณ์เล็กน้อย ๆ

อารมณ์ดี อารมณ์ร้าย สามวันดีสี่วันร้าย หรือ
 หนึ่งชั่วโมงดีสี่ชั่วโมงร้าย ตลอดจนตั้งเป็ดยนเป็น
 นาทิ วินาที จนไม่มีใครทำสถิติความเร็วของจิตหรือ
 อารมณ์ในขณะที่นักวิทยาศาสตร์คำนวณความเร็วของ
 แรงได้ว่ามีความเร็วชั่วโมงละ ๖๗๓,๐๕๐,๐๐๐ ไมล์

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์
 ทรงสามารถครองพระอารมณ์ของพระองค์ สร้าง
 กัตยานุเกียรติ และทรงรักษาพระเกียรติยศได้ตลอดมา
 สรุปความว่าไม่ทรงหอบทุกข์ทั้งทางครองเรือน ทั้ง
 ทางครองเพศบรรพชิต และทางครองอารมณ์...

ด้วยอานุภาพแห่งทักษิณานุประทาน ซึ่งพุทธเจ้ามาคม
 แห่งประเทศไทย บำเพ็ญอุทิศส่วนกุศลครั้งนั้น จึง
 ดำรงแต่ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิร-
 ญาณวงศ์ โดยฐานนิยม และธรรมนิยม ถวายพระ
 ชรรมเทศนา ก็สมควรแก่เวลาด้วยประการฉะ
 ขอถวายพระพร.

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์สภากาชาดกรุงเทพฯราชวิทยาลัย
นายพิมพ์ ชูเจ้าราชครู ผู้พิมพ์ที่เลข๗๗ พ.ศ. ๒๔๕๐
